

Láncszemnek lenni a történelemben

Beszélgetőtárs Gubás Ágota

A délvidéki magyarság sorsának alakulásában, megmaradásában milyen felelőssége van az értelmiségieknek? Ezt a kérdéssorozatot indítottuk el folyóiratunk előző számában. Most Andrási Attila rendezővel járjuk körül ezt a kérdést, aki tíz éve a Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínház élén a közösség, a magyarság iránti elkötelezettséggel és felelősséggel teljesíti küldetését.

• Mennyire van jelen a magyar szellemiség a délvidéki magyar színházi műsorpolitikában és mennyire segítik hivatásos színházaink az itteni magyarság nemzettudatának erősödését, azaz a megmaradásunkat?

Hosszas kutakodás után is rendkívül nehéz felfedezni bármilyen olyan jelet, amely arra utalna, hogy a nemzettudat erősítése célja lenne a délvidéki magyar színházaknak. Talán inkább a globalizáció tapasztalható és egyfajta remény Szerbia majdani európai uniós belépésével kapcsolatban, ami valójában egy földre szállt paradicsomként van elképzelve... Ha a jelenünket eredményező múltunknak a bemutatása, a nemzettudat erősítése nem cél, akkor a színházak nem szolgálják létezésük értelmét, ugyanis addig lesznek magyar színházak, amíg magyarul beszélnek itt az emberek, amíg a magyarságtudat van akkora, hogy megtartsa az embereket az anyanyelvükben, ha viszont a közösségi térbe megyünk (mert a színház egy közösségi tér, és a színházba járó közönség az közösségformáló) és ott a mi anyanyelvünkön beszélő színészek folyamatosan ultraliberális darabokban globalizációs értékeket mutatnak fel, tagadván a nemzeti együvé tartozásnak a szükségességét, tehát ilyen jellegű előadásokat nézünk, akkor nyilvánvaló, hogy ez valójában egy fegyverletétel. Kicsit engem a bizánci birodalom utolsó napjaira emlékeztet ez a helyzet, amikor a várost már körülvették a törökök, ostromolták, csak 5000-en mentek ki a falakra védeni,

mert belül már feladták. Tehát akkor már a görögök eljutottak Leonidastól Fanarig, Fanar volt az a kerület, amelyik elsőnek nyitotta meg az utolsó császár eleste után a padisah csapatai előtt a kapukat, és később évszázadokon keresztül olyan fanarióta vezetőréteget nevelt ki, amelyik abból vált gazdaggá, hogy minél több görög váljék törökké, asszimilálódjon. Mi a Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínházzal járjuk az egész Kárpát-medencét, mindenhol az elszakított területeken hasonló állapotokat látunk és ez nemcsak a helybéli színházi embereknek a bűne, ez Budapestről volt 20 éven keresztül irányítva, a budapesti szocliberális körök által távirányítva.

• Most sem változott a helyzet a kormányváltás után?

Az anyaországban elkezdődött a változás, de sajnos ezt Délvidéken nem sikerült még felfedeznem, hogy itt bármi ilyen is történt volna.

• Nagy reményekkel néztünk az elé, hogy megalkul a Délvidéki Magyar Nemzeti Színház, az eredeti elképzelést követően azonban már nem merték a délvidéki jelzöt vállalni, Vajdasági Magyar Nemzeti Színház néven kidolgoztak egy elképzelést, de megállt a dolog. Erre hogyan tekint? Milyen elvárásai vannak ettől a tervtől?

Én meg voltam győződve, hogy ez nem fog simán menni, nem fog megvalósulni gyorsan, egyrészt szomorúnak tartom, hogy a délvidéki helymeghatározás helyett a vajdaságit használják, mert ugye a Vajdaság nevet 1848-ig tudjuk visszavezetni, a szerb lázadóknak a célja volt itt egy Vajdaságot létrehozni, és most nekünk, magyaroknak szajkózni kell eleink egykori ellenségeinek a célját és magunkra venni ezt mint önmeghatározást, ez már a szolgálai létnek az egyértelmű jele. Én szomorúan veszem tudomásul, ha bármelyik szabad ember szolgálként

éli vagy képzelet az életét, vagy határozza meg önmagát. A másik dolog, hogy itt olyan erőviszonyok vannak, hogy az ún. szakma (és ez a szakma sokszor elvesztette már a hivatásjellegét, ami deszakralizálja az egész tevékenységet) egyszerűen nem akarja a Délvidéki Magyar Nemzeti Színházat, mert akkor a pénzelosztásban nem tudják, hogy ki milyen viszonyban lesz, egyrészt féltik az állami támogatásukat, másrészt jelenleg bebetonozott helyzetben vannak a színészek, tehát az alkalmazottak kirúghatatlanok, és ha egy új struktúra áll fel, akkor nagy valószínűség szerint éves szerződések lesznek, ami nyilvánvaló, hogy egy egzisztenciális bizonytalanságot okozna. Ez egészen biztos, hogy jelentős visszatartó erő a színésztársadalomban. A politikát nem igazán tudom megítélni, hogy viszonyul ehhez, de azt fájdalmas ostobaságnak tartom, hogy a szabadkai színháznak, egy gyönyörű régi patinás építménynek a helyére egy ótvar, katasztrófális szegény kerül - ami nem amiatt szegény, hogy ott áll be nem fejezetten, hanem amikor befejezik és ráteszik az i-re a pontot, ez akkor lesz a legnagyobb katasztrófa mindannyiunk számára, akik még emlékszünk, hogy nézett ki az eredeti. Az a terv, hogy vállalkozóknak adják ki a város központi terén lévő színházat, hogy hollywoodi gagyi katasztrófákkal bombázzák a lakosságot, öt vagy hat mozitermet képzeltek el itt, és abban lesz egy színház is... Egy ilyen környezet már meg is határozza annak a színháznak a milyenségét.

Tehát mindenféleképpen szánalmas a kultúrának a deszakralizálása, ha piaci körülmények közé teszik ki. Nem lehet a templomot és a piacot összemosni. Mindannyiunknál nagyobb ember üzte ki a kufárokat a templomból - tehát a kultúra szentélyéből is ésszerű lenne ezt a kufárszellemet kiűzni.

Itt azonban sokkal mélyebb a gond, nemcsak a színházról van szó, hanem a kisebbségi politikáról is. Amikor a vezető magyar párt minden önkormányzatban (és egy kisebbség számára az önkormányzatok a fontosak) veszített a választásokon, amikor a magyarság 30 százaléka nem ment ki szavazni - bár a magyar miniszterelnök személyesen jött el, hogy kampányoljon -, ezek után nyilvánvaló, hogy ezt az eredményt legjobb esetben is szomorúnak vagy gyászosnak lehet nevezni. De ha ez a politikai vezetés nem tűz az emberek elé célokat, nem olyan célt, hogy most még 5 utcát kibetonozunk és még három embernek adunk munkát, mert persze betonozzanak ki 50 utcát és háromezer embernek

adjanak munkát, de ez nem cél. Cél a szabadság, az egyenrangúság. Tehát akkor, amikor kedves szerb barátaink azt követelik, hogy az észak-kosovói szerbeknek területi autonómiájuk legyen, akkor a mi politikai vezetésünknek természetesen természetesen kellene támogatni ezt a szerb törekvést, mert jogos kérés, de kellő tisztelettel azonnal fel kellene szólítani a szerb elnököt és a szerb politikai vezetést, hogy ők valójában akkor számíthatnak arra a jogos területi autonómiára, ha Szerbia területén nekünk mindazt megadják, amit maguknak kérnek, hiszen itt senki nem akadályozza őket, hogy a délvidéki kisebbségeknek megadják azokat a jogköröket, amit a saját kisebbségükké szakadt népüknek követelnek. Ha viszont a mi politikai vezetésünk ennél kevesebbet követel, akkor már a vezetőink is elismerik, hogy másodrendű emberek vagyunk, és ezzel csak erősítik azt, amit mi magunk is megélhetünk mindennap, hogy egy apartheidben élünk, ami-ben mi magunk játszunk a színes bőrűek szerepét.

- A VMSZ választási szlogenjében és választási programjában csakis Vajdaság autonómiája szerepelt és állandóan azt hangoztatják, hogyha Vajdaságnak jobb lesz a gazdasági helyzete, több lesz a jogköre, autonómiája, akkor a kisebbségnek is jó lesz.

Én mindig nagyon nagyra tartottam, nagy értéknek tartottam a derűlátást, ez a hosszú életnek az egyik titka, tehát azok az emberek, akik őszintén, nem megjátszottan hisznek ebben, bizonyos, hogy hosszú életű emberek lesznek, hiszen a tapasztalati valóságban megélhető ború, az órájuk nyilvánvalóan nem hat. Én ezt életidegen feltevésnek tartom. Még a valamikori Délvidéken - ahonnan még a németiséget sem űzték ki (a két világháború közötti időre gondolok), ahol még a betelepítés nem volt ennyire jelentős, mint ahogy most, bár akkor is megvolt, ahol az itt élő népek még őrizték azt a kultúrát, amit a monarchiából hoztak magunkkal mi, akiknek a dédszülei is itt vannak eltemetve -, akkor még elképzelhető lett volna, hogy ennek a területnek az autonómiája az itt élő népeknek boldogulást hoz. Most viszont '45 után folyamatosan tart a Balkán - egy másik civilizációs kör, egy másik civilizációban nevelkedett lakosságnak a betelepítése, ez olyan jelentősen változtatott ezen a vidéken, hogy egy 67 százalékos többségű szerb területen azt képzelni, hogy megoldódnak a magyarok, hor-

vátok, szlovákok, ruszinok gondjai - ez legjobb szavakkal, diplomatikusan mondva - illúzió. Ha két lábbal állunk a földön, akkor vérlázító ostobaság. Tehát itt a legésszerűbb követelés a kisebbségi többségű területeknek a területi autonómiája....

- Ha nem kérik, nem követelik, akkor kitől várjuk a megoldást?

Ha nem követelik, akkor elszánták magukat arra, hogy a sorsára hagyják az összes itt élő kisebbséget, elszánták magukat arra, hogy belátható időn belül az utolsó magyar is elköltözik innen, és gondolom, hogy el fognak költözni a horvátok is, a szlovákok is, mindenki. Tehát itt véget ér a mi történetünk, ha ezek között a jogi keretek között maradunk. Ugyanis mind a Demokrata Párt - a Haladókat én egyáltalán nem említem, ők őszintén hirdetik, amiben hisznek, csak én úgy gondolom, hogy a demokraták is ugyanabban hisznek, Koštunicáról felesleges beszélni – mind az összes szerb párt valahol így vagy úgy Vasa Čubrilović nyomdokain jár és etnikailag tiszta Szerbiát akar. Ezt be nem látni, egyszerűen ostobaság – nem tudok rá más szót használni. Különjogokat kell kérni, Európában létező jogokat. Vegyük a dél-tiroli németek példáját, ott az adók 90 százaléka helyben marad. Jöhet egy olasz rendőrnek Dél-Tirolba, de csak azután, hogy a bázeli egyetemen lerakja az elképesztően magas szintű német nyelvvizsgát és addig maradhat ott, amíg egy helybéli nem akar rendőr lenni. Mert az autonómiatörvényben az is benne van, hogy bírának és rendőröknek helybélieknek kell lenniük. Az adó nem Rómába vándorol, hogy onnan majd valamit visszaadjanak, hanem helyben marad 90 százalékban. Én most arra kérek minden közigazdászt, könyvelőt, hogy számolja ki: Észak-Bácskában és a Tisza menti magyar többségű területen mennyi adót fizetünk be egy évben? Számolja ki! És azt is számolja ki, hogy mi történne, mennyi pénz maradna, ha 90 százaléka helyben maradna. És mit lehetne azzal tenni - s akkor még nem beszéltem a bányakincsről, mert nem túl sok, de igen jó minőségű olaj van ezen a területen, ami meg kellene, hogy illesse az itteni lakosságot.

De nézzünk más példát, nézzük a belgiumi németekét, akik 1918-ban lettek Németországtól elcsatolva. Hatvanezren vannak. És bár Belgium királyság, nem lehet azt mondani, hogy tagköztársaságokból, hanem föderális egységekből, tehát a

flamand, a vallon, a főváros és a német föderális egységből áll. Szövetségi állama van Belgiumban hatvanezer németnek. Mi még mindig jóval többen vagyunk, hogyan követelhetnénk kevesebbet? Nézzük meg a baszk, a katalán autonómiát vagy a finn törvényeket: hogyha 5 százalék svéd él egy finn faluban, akkor a postásnak és minden állami alkalmazottnak tudnia kell svédül, a finn hadseregben külön svéd egység van, svéd vezényleti nyelvvél, saját zászlóval - hogyan követelhetünk kevesebbet? Miért lennénk mi kevesebb jogra érdemesek? Ehelyett arról szól egy délvidéki választás, hogy meg kell nyernünk ezt vagy azt a várost, mert akkor a város kezében lévő vállalatokat megkapjuk és az embereinknek tudunk munkát adni. Nem a gürc, nem a verejték a felemelő, hanem ha kell, a kockázat, a bátorság.

- Politikai stratégiára gondol?

Politikai stratégiára. Politikai stratégiáról beszélek, de én itt a Délvidéken a vajdasági magyar pártok részéről csak politikai taktikával találkozom. A történelmi VMDK volt a legutóbbi, amelyik stratégiával rendelkezett. Ha elfogadom azt, hogy Délvidéken a jelenlegi vajdasági magyar politikai pártok stratégiával rendelkeznek, és nemcsak taktikával, akkor attól tartok, hogy az a kitelepítés és az asszimiláció stratégiája. Bár ezt nem feltételezem, mert nem áruokról van szó, itt egyszerűen a fától nem látják az erdőt, nem látják a mindennapi gondtól – jóindulatú feltételezés ez számomról – a mindennapi gondtól nem látják azt, hogy az egész erdőt át kell látni, és azt a területet, amin az erdő van, és nem elég azt a fát, vagy azt az ágat, amibe éppen csimpaszkodnak. Természetesen meg kell szerezni a várost, de tősgyökeres szabadkaiként fáj a lelkem, ha arra gondolok, hogy tegnapig és lehet, hogy holnap is egy messziről, Koszovóról szalasztott pizzafutár ül abban a székben, amelyben a városházát építő polgármester is ült. Szégyen-nyalázatnak tartom, tehát meg kell tartani, persze, a várost, de ennél több kell, ennél sokkal több kell az embereknek. Az embereknek egyenjogúság kell, az embereknek álom kell, hogy ezt elérhetjük. Nézzék meg: azzal, hogy Orbán Viktor miniszterelnök úr, ha kell, erőteljesen is ragaszkodik ahhoz, hogy az államadósság csökkentve, letörve legyen és menjünk neki annak az erőnek, amely világméretű, és az a célja, hogy

adós legyen mindenki: adós és bérrabszolga – és ezt szabadságnak hirdesse.

- Ehhez nagy bátorság kellett, lehetne róla példát venni és itt is fölvenni a harcot...

Igen. Az itteni politikusok nézzék meg, hogy mennyi vért, verejtéket követelt ez, és ennek ellenére milyen hosszasan stabil a támogatottság és az elkötelezettség a magyar lakosságban, hogy valójában ettől a rabszolgaságtól, amibe szándékoltan húzták bele a hazaárulók, szabaduljon, tehát nem lehet állandóan csak a tömeg gyengeségére játszani.... és ha már az imént idéztem a Megváltót akkor, idézem ismét: Nem csak kenyérral él az ember, persze kenyér nélkül nem él, nem marad meg. De mindenféleképpen a kenyéren túlmutató célt kell felvázolni. Sehol ilyen cél nem látható.

- Segítene-e az, amit Tőkés László kezdeményez: európai szintre vinni a kisebbségi autonómiák kérdését és így a Kárpát-medencei magyarság területi autonómiájának kérdését is?

Egészen biztos, hogy segít. Tőkés László egy kitűnő példa, egy férfiember, akiben mersz is van. Magyaroknak lenni annyit jelent, merni. Eleink ezer éven keresztül úgy tartották fenn az országot, hogy mertek. Nem lehet gyáván fennmaradni. Tőkés László személye és cselekedetei példaértékűek, ez teljesen egyértelmű. Viszont rendkívül fontos, hogy egy totális és teljes kultúrpolitikai váltás történjen. Nem akkor történik a győzelem, amikor egy ország katonaságát leverik, nem amikor elfoglalják az országát, a győzelem akkor teljes, amikor egy ország lakossága elkezd a legyőzői fejével, szemével nézni önmagát és hirdetni azt a hazugságot, amit legyőzői a fejébe ültettek. Akkor válik szolganéppé egy nemzet.

Ha már van Magyar Nemzeti Tanács, ha már van valamilyen kultúrstratégia, akkor ennek a célja mindenféleképpen az összetartozás-tudatunknak a teljes, tudatos, erőteljes, kizárólagos erősítése kellene, hogy legyen. Mindenféleképp nézzük meg, hogy mi a magyarságtudatunk? Az, amit Arany János, Petőfi Sándor, Gárdonyi Géza, Jókai Mór megalkotott hatvan-hetven év alatt. Ha most megnézzük az egyedüli magyar Nobel-díjas írónak, Kertész Imrének a szerepét, hogy ő a mi magyarságtudatunkban milyen helyet vagy szerepet foglal el, vagy mennyire építő vagy sem, nem lehet összehasonlítani. Már a

nyugatosokat sem lehet összehasonlítani ezzel a pár névvel. Mi azért vagyunk magyarok, mert leírták az Egri csillagokat, mi azért vagyunk magyarok, mert volt Arany Jánosunk, Petőfi Sándorunk ... Ezt kell újratemetni az anyaországban, a Délvidéken, Erdélyben, a Felvidéken, Kárpátalján - ismét vissza kell térni a magyar múltra, foglalkozni kell vele, meg kell találni azokat a témákat, történeteket, amelyekből drámákat, regényeket lehet írni.

- Itt tértünk vissza a színházhoz, mert itt is a nagy magyar írók, akár a múltbeliek, akár a jelenkorak, hiányoznak a délvidéki magyar színházból...

De én ezt általánosabbra venném, mert a délvidéki színház pont olyan, mint a magyar színházi élet. Elképesztő, hogy Budapesten 30 ezer ember alszik kinn mindennap az utcán. Nincs egy előadás, amely erről szólna. De mindenfajta lila köd, félrebeszélés, halandzsa, azt öntik a színházak. Nem véletlen ez, mert célzott a közösségi tudatnak a megsemmisítése, a közösség atomizálása, ami annyit jelent, hogy minden személynek csak saját magával kell foglalkoznia, semmilyen közösség nincs, így lehet legyártani a rabszolgát, aki még idióta is. Aki elszalad, felveszi a kölcsönt a banktól, éhbérért dolgozik, és közben annak örül, hogy mennyire szabad.

Én most pár előadást néztem a POSZT-on (Pécsi Országos Színházi Találkozó – a szerk. megj.), és az esetek többségében nagyon nehéz volt a nézőtérben benmaradnom ... sokszor ragyogó színészek vannak fenn a színpadon, lényegében egy feketemisén. Egy jól megrendezett feketemisén. És nemcsak a fesztiválokra van ez így. Ha az ember bemegy valamilyik pesti színházba, szintén ugyanez van. És sajnos ugyanez van a délvidéki színházakban is. Vannak jó példák is, mint a Makrancos Kata a Kosztolányi Színházban, az egy követhető, tanulságos és jó előadás volt, mondott pozitívumot is – úgyhogy kivétel is van. De sajnos ezek csak kivételek. Most lehet, hogy hazabeszélek, de őszintén mondom, az udvari kamarán kívül nincs olyan színház, amelyik felvállalja a jelenünket eredményező múltunknak a színrevitelét, amelyik felvállalja, hogy kötelességünk járni a falvakat, járni a magyarok területét, kötelességünk a nemzet tudatot erősíteni.

- A Tanyaszínház is ezt tűzi programjára, de vajon megvalósítja-e csak azzal, hogy elmegy ezekre az eldugott területekre, ez elég?

Az az igazság, hogy a legutóbbi tanyaszínházi előadást tavaly néztem és egészen ledöbbentő volt. Egyrészt örömteli volt nézni Becsén vagy Péterrévén, ahogy jönnek a családok apró gyermekekkel, és a gyerekek elöl ülnek, és ahogy várják az eseményt, hogy jön a Tanyaszínház... És elkezdődött az előadás: rögtön valami egészen választékos, sokrétű és igen ordenáré káromkodással kezdődött és folytatódott. A gyermekek ott körülöttem, mert én is az első sorban kaptam helyet Bicskei István barátommal, döbbenet néztek, hogy „Ja, hogy ezt így szabad?” Pontosan látszott, hogy otthon ezt tiltják. A színpadon meg ez a dicséretes. Tehát a Tanyaszínháznak nem elég elmenni, ha elment, nem rombolni, építeni kell, ha rombol, inkább ne menjen, ha aberrációt terjeszt, ha a profanum vulgusnak az élő megjelenítője, akkor ne menjen. Akkor menjen, ha épít.

- A jobbítás szándékával mit javasolna az itteni színházi embereknek szem előtt tartva, hogy a kisebbségi sorsban számtalan igényt kell kielégíteni?

Mindenféleképpen a repertoárnak 30-40%-át kellene hogy képezzék azok az előadások, amelyek a kisebbségi sors, az elszakadás, az etnikai kizorítás vagy irtás politikájáról szól. Nem lehet több, nem ésszerű, ha több, de ennyinek kellene lenni. Nagyon határozottan kellene az itt élő emberek sorsával foglalkozó témakör. Egyetemes úgy lehet egy téma, ha nagyon is lokálissá válik. Ez az, amit el is lehet vinni máshova is, ha jól megvan fogalmazva. De mindenféleképpen ezt a kizorítottságot, az etnikai kizorítás politikáját érdek elvinni. A másik az, hogy azonnal abba kell hagyni csak a Délvidéken gondolkodást. Egyetemes magyar tér van, egyetemes magyar játéktér van. Az újvidéki főiskolán végzett színészek nagyon ésszerű, hogyha elmennek Győrbe, Debrecenbe vagy Székesfehérvárra játszani. Úgy nagyon ésszerű, ha az anyaországból vagy Erdélyből hoznak vendégszínészeket ide egy-két évadra, tehát egyszerűen a magyar kulturális teret egységessé kell tenni. Az, ami kötelező lenne, az az, amit a Szabadkai Népszínház azelőtt tett. Én emlékszem, még alkalmam volt menni a Népszínházzal, tavasszal, ősszel nagy esemény volt a falu életében, jön a színház. Persze oda egy megfelelő repertoár kell, de az nem egészen biztos, hogy kizárólag a leggagyibb bulvár, katasztrófa az, mert,

hogy ez falu, és ott feltételezhetően csak ostoba emberek élnek - ez nem igaz, mindenhol igény van színvonalas drámákra is és persze musical-ekre, vígjátékokra is. De viszont a saját történelmünkéből is írathatunk vígjátékot, hát ott van például Károlyi Mihály szerepe, az egy nagyon szomorú, de kétségkívül egy vígjátéki figura, ha azt vesszük, hogy ő komolyan gondolt mindent, amit mondott, az már egy kabaré.

- Talán a Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínház készül egy ilyen darab színrevitelére?

Gondolkodunk róla...de most ebben az évben nem ezt fogjuk tenni...Arra számítunk, hogy sikerül intézménnyé váljunk. Mi nem határon túli, hanem határok nélküli színház vagyunk, ugyanis ebben a pillanatban a Délvidéken egyesületünk van: Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínház mint egyesület. Az anyaországban non profit kft. vagyunk, s remélem, hogy eljutunk oda, hogy a Felvidéken és Erdélyben is legyen udvari kamara – ez mindenféleképpen célunk. Másképp kell gondolkodnunk. Igazolvánnyal járjuk át a határokat, Nyugat felé még határ sincs. Tehát egyszerűen itt összmagyar térben kell gondolkodni és összmagyar sorsot kell felvállalni. De ebben specifikusan, sajátosan délvidékinek kell lenni, temperamentumosnak és jogkövetelőnek. Én nem tudom magamban elválasztani a szabadságra törekvést, az egyenrangúságra törekvést és a művészetet. Nem tudok felvonulni egy elefántcsonttoronyba és pusztán az eterikus szépet művelni, erre én nem vagyok alkalmas. Nekem a színház egy közegben él és abban a közegben kell, hogy valamit tegyen, vagy nem.

- A kritikusok szerepét is szeretném, ha megvilágítaná. Létezik-e a délvidéki színházi életben reális színházi kritika, befolyásolják-e ezt csoportérdekek, és ha igen, akkor mennyire?

A jelenlegi kritika a kommunizmusban létező kritikából nőtt ki, és nagyon sokszor személyre lebontva is ugyanazok végzik. Én egyáltalán nem hiszem, hogy szakmai kritika létezett a kommunizmusban, mély meggyőződés, hogy a tudat irányításának egyik eszköze volt. Az én mély bizalmatlanságomból származik, mély meggyőződés, hogy a kritika az gyakorlatban egy ilyen szocliberális politikai irányvonalnak a szolgálatában áll és a tudat irányításának az eszközévé zülleszt mind az irodalmat,

mind a színházat vagy a filmet, tehát nem hiszek a független színházkritikában.

• Ki kéne nevelni egy új generációt? Csak van-e, aki ezt megteszi?

Új nemzedéket kellene kinevelni, de olyan nemzedéket, amelyik lelki értékeket is ismer. Én abban bízom, hogy Magyarországon nagyon sok iskola egyházi kézbe került, ott kitűnő tapasztalatok vannak, az onnan kijövő diákok már nem profánok, már nem az a lezülött, rossz értelemben amerikanizált kamaszcsoecsélék. Tehát van esély a másfajta nevelésre, olyan nemzedékeket kell kinevelni, amelyek megvásárolhatatlanok, mert a színház mindig valamiféle távirányítása a tömegnek. Például elmegyünk Erdélybe Wass Alberttel. Péter Ferenc kedves barátom kimegy a színpadra és elkezd mondani Wass Albert csodálatos szövegét, és a székelyek azt mondják, hogy ilyen színház kéne nekünk minden héten - és a székely asszony megkérdezi a barátnőjét, hogy „Te félsz még? Mert én már nem félek!” Reményeink és céljaink szerint félelmet oszlatunk és

közbátorságot hozunk vissza. Tudatosan, szándékoltan, vállaltan és hirdetetten, mert szabadok csak bátran lehetünk – mi ezt tesszük. Kereken tíz éve. Amikor viszont a színház csak magánproblémákkal foglalkozik (persze, ezekkel is kell, mert nem lehet egy színházi programot, a kőszínház programját összeállítani kizárólag az előbb említettek-ből), de amikor ilyenek egyáltalán nincsenek, és kizárólagosan magánproblémák, réteg-gondok, hajlamproblémák, szenvedélyfüggőség vagy hajlamfüggőség szerepel a darabokban, akkor atomizálódik a közösség, mindenki elhiszi, hogy csak ezek a gondok léteznek. És ekkor megszűnnek azok az összekötő kapcsok, amelyek a jelenleg élők között vannak, de sokkal fontosabb dolgok is megszűnnek. Megszűnnek azok a kapcsok, amelyek bennünket eleinkhez és utódainkhoz kötnek. Mi magunk, a jelenleg élők, megszűnünk láncszemnek lenni a történelemben. De mi a történelem? A történelem Isten megmutatkozása az időben. Ha mi megszűnünk láncszem lenni Isten megmutatkozásának az időben, akkor valahogy kiesszünk abból a világból, amit teremtett.

